

Asia: VN/23782/2023

Sosiaali- ja terveysministeriön lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi alkoholilain 17 ja 26 §:n muutoksesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Lastensuojelun Keskusliitto ei kannata esitettyjä muutoksia alkoholijuomien vähittäismyyntiä koskeviin säännöksiin. Keskusliitto katsoo, että esitetyt muutokset – varsinkin yhdessä hallituksen kaavailemien muiden lasten ja perheiden tilannetta heikentävien toimien kanssa – vakavasti heikentävät lasten hyvinvointia, ja että hallituksen suuret leikkaukset sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin ovat myös suuressa epäsuhteessa ennaltaehkäisevään työhön osoitettujen eurojen kanssa. Keskusliitto esittää vakavan huolensa siitä, että turvallinen lapsuus vaarantuu alkoholin saatavuutta lisäämällä. Lapsuus on lyhyt ja ainutlaatuinen ajanjakso elämässä, jota tulisi päätöksenteolla ja lainsäädännöllä kaikin tavoin suojata, ei tuhota. Keskusliitto myös toteaa, että esitysluonnos nostaa alkoholiin liittyviä elinkeinopoliittisia näkökohtia yli sosiaali- ja terveystieteiden näkökohtien. Keskusliitto korostaa, että alkoholipoliittiset ratkaisut vaikuttavat olennaisella tavalla lasten elämään, ja että alkoholilain muuttamisen vaikutukset lapsiin saattavat olla joko suoria tai välillisiä.

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3 artiklan mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. YK:n lapsen oikeuksien komitea on yleiskommentissaan nro 14 luonnehtinut lapsen edun olevan kolmeosainen käsite. Ensinnäkin kyse on aineellisesta oikeudesta. Tällä tarkoitetaan lapsen oikeutta siihen, että kun tarkasteltavana on erilaisia etuja päätöksen tekemiseksi käsiteltävänä olevassa asiassa, hänen etunsa arvioidaan ja otetaan ensisijaisesti huomioon. Toiseksi on kyse perustavanlaatuisesta tulkintaperiaatteesta. Periaatteen mukaan, jos lainsäädännöstä voidaan tulkita usealla tavalla, on valittava sellainen tulkinta, joka parhaiten vastaa lapsen etua. Kolmanneksi on kyse menettelysäännöstä, jonka mukaan aina kun tehdään tiettyyn lapseen, tiettyyn lapsiryhmään tai yleisesti lapsiin vaikuttavia päätöksiä, päätöksenteossa on arvioitava päätöksen mahdollisia – myönteisiä tai kielteisiä – vaikutuksia kyseiseen lapseen tai kyseisiin lapsiin. Lisäksi päätöksen perusteluista tulee käydä ilmi, että lapsen etu on otettu nimenomaisesti huomioon.

Esitysluonnoksen lapsivaikutusten arvioinnissa on huomioitu, että alkoholilain muuttamisella on vaikutuksia myös lapsiin. Tehdystä vaikutusten arvioinnista ei kuitenkaan juurikaan käy ilmi – vaikkakin siinä ansiokkaasti kuvataan nykytilannetta ja alkoholin haittoja lapsiin - miten lapsen etu on nimenomaisesti otettu huomioon. Lisäksi Keskusliitto haluaa kiinnittää huomion myös seuraaviin yleissopimuksen artikloihin: artikkelit 5 ja 18: Vanhemmilla on ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä. Sopimusvaltioiden on annettava tuki vanhemmille yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien takaamiseksi ja edistämiseksi. Artikkelit 6 ja 24: Lapsen edellytykset mahdollisimman täysimääräiseen kehittymiseen ja oikeus parhaaseen mahdolliseen terveydentilaan, sekä artikla 36: Lapsen on oikeus erityiseen suojeluun.

Keskusliitto kiittää, että luonnoksessa on tuotu esiin YK:n lapsen oikeuksien komitean toukokuussa 2023 Suomelle antamat suositukset, joissa Suomea suositellaan muun muassa järjestämään alkoholi- ja päihdeongelmallisille vanhemmille asianmukaiset tuki- ja hoitopalvelut sekä lapsille erityistä tukea ja pyritään siten estämään perheiden hajoaminen. Lisäksi komitea on suositellut tehostamaan nuorten alkoholin käytön ehkäisemistä. Suositukset jäävät esitysluonnoksessa kuitenkin pitkälti maininnan varaan, sillä luonnoksessa viitataan ainoastaan hallitusohjelman kirjaukseen ”Kiinnitetään erityistä huomiota ehkäisevään mielenterveys- ja päihdetyöhön lasten ja nuorten toiminnassa”. Keskusliitto pitää aikomusta hyvänä, mutta huomauttaa, että hallitusohjelma sisältää useita lapsiin ja nuoriin suoraan tai välillisesti kohdistuvia leikkauksia (muun muassa asumistuen heikennys, lastensuojelulain mukaisen jälkihuollon yläikärajan laskeminen ja työttömyysturvan lapsikorostusten poistaminen), jotka jo yksissään, mutta varsinkin kokonaisvaikutukseltaan vakavasti heikentävät entisestään jo valmiiksi haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten asemaa. Hallitusohjelman kirjaus jättää myös runsaasti tarkentamisen varaa sen suhteen, millaisia konkreettisia toimia olisi tarkoituksena tehdä. Lisäksi Keskusliitto muistuttaa, että pelkästään nuorille suunnattuja korjaavia päihdepalveluita on Suomessa vain vähän tai ei ollenkaan. Vieroitushoitoon ja kuntoutukseen on vaikea päästä, ellei nuorella ole läheistä, joka vaatii palvelua. Kuntaliiton kunnille ja kuntayhtymille tekemän lastensuojelukyselyn mukaan alaikäisten päihdehoito on vaikeimmin saatavilla oleva palvelu (Kiilakoski T. (toim). Kestävää tekoa, Nuorisobarometri 2021, Kestävää tekoa. Nuorisobarometri 2021. (tietoanuorista.fi), THL, Erikoissairaanhoidon hoitoonpääsy, Lasten ja nuorten mielenterveyspalvelut - Erikoissairaanhoidon jonotilanne, psykiatria - THL kuutio- ja tiivistekäyttöliittymä)

Alkoholin käytön lisääntymisen haitat lapsille

Keskusliitto muistuttaa, että alkoholilain tavoitteena on saatavuutta ja alkoholipitoisuutta säännöstelemällä ehkäistä alkoholista johtuvia haittoja yhteiskunnassa. Maailman terveysjärjestö WHO arvioi alkoholikauppaa koskevan yksinoikeusjärjestelmän olevan tehokas keino vähentää alkoholihaittoja. Markkinoiden avaaminen heikentää valtion yksinoikeusjärjestelmää, ja säännöstelyn vähentämisellä on suora yhteys alkoholihaittojen lisääntymiseen yhteiskunnassa. Sääntelyä vähentävät alkoholilainsäädännön muutokset voidaan suoraan nähdä elinkeinoelämälähtöisinä toimenpiteinä, joissa sosiaali- ja terveystaloudelliset tavoitteet ohitetaan.

Alkoholista aiheutuvat haitat osuvat suoraan ja välillisesti lapsiin. Rekisteritietojen ja väestötilastojen pohjalta voidaan laskea, että Suomessa noin 65–70 000 alaikäistä lasta asuu perheessä, jossa vanhemmalla on päihdeongelma. Vanhemman päihdeongelman kanssa eläviä lapsia on todennäköisesti enemmän, sillä arvio perustuu tietoihin hoitoa hakeneista päihdeongelmaisista vanhemmista. Vuonna 2009 tehdyssä Lasinen lapsuus -kyselyssä ja sen uusinnassa vuonna 2016 jopa neljännes aikuisista sanoi kokeneensa lapsena omassa perheessään päihteiden ongelmakäyttöä (Peltoniemi Teuvo (2015) Suomalaisten lasinen lapsuus 1994 ja 2004. Tiimi 2/2015, 264–80. Takala Janne & Roine Mira (2013) Nuorten kokemuksia aikuisten alkoholinkäytöstä. Teoksessa Katariina Warpenius, Marja Holmila & Christoffer Tigersted (toim.) Alkoholit ja päihdehaitat läheisille, muille ihmisille ja yhteiskunnalle. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 24–35.)

Vanhemman päihdeongelma aiheuttaa vakavan riskin lapsen terveydelle ja kehitykselle lisätessään kaltoinkohtelun riskiä. Lapsen kannalta toistuva huolenpidon ja arkirytmien laiminlyönti sekä emotionaalisen läsnäolon puute on kaltoinkohtelua. Lapsen jatkuva huoli ja stressitila vaikeuttavat oppimista ja estävät lasta elämästä huoletonta lapsen elämää, jolloin lapsen fyysinen, psyykkinen, sosiaalinen, kognitiivinen ja biologinen kehitys häiriintyvät. Lapsuuden haitallisilla kokemuksilla on osoitettu olevan pitkäkestoisia vaikutuksia niin fyysiseen, psyykkiseen kuin sosiaaliseenkin hyvinvointiin. Siksi niitä on tärkeä ehkäistä. Perheissä koetut päihdehaitat ovat yksi niistä mekanismeista, joiden kautta terveyshaitat kasautuvat ja aiheuttavat ylisukupolvista huono-osaisuutta. (Raitasalo Kirsimarja, Holmila Marja, Jääskeläinen Marke (2016) Vanhempien päihdeongelmista aiheutuvat haitat lapselle. Teoksessa Holmila, Marja & Raitasalo, Kirsimarja, Tigersted, Christoffer (toim.) Sukupolvien sillat ja kasvamisen karikot - vanhemmat, lapset ja alkoholi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 83–97. Kivitiie-Kallio, Satu & Autti-Rämö, Ilona (2012) Päihteitä käyttävien vanhempien lapsi. Teoksessa Söderholm, Annli & Kivitiie-Kallio, Satu (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Duodecim, 196–213. Raitasalo Kirsimarja & Holmila Marja (2012) Äidin päihteiden käytön yhteys lapsen kokemiin haittoihin. Rekisteritutkimuksen tuloksia. Yhteiskuntapolitiikka 77 (2012):1). Päihdehaittojen taklaamiseksi ehkäisevät toimenpiteet on huomioitava alkoholilainsäädännön muuttamisen yhteydessä. Alkoholin aiheuttamat sosiaaliset ja terveydelliset haitat vähenevät, kun alkoholin kulutus per henkilö laskee. (Rossow, Ingeborg & Mäkelä, Pia (2021) J. Stud. Alcohol Drugs, 82, 9–17.) Alkoholipoliittisilla toimenpiteillä tulee näin ollen vähentää alkoholin kulutusta per henkilö, ei kasvattaa alkoholin kulutusta.

Keskusliitto toteaa, että esityksen mukaiset toimenpiteet todennäköisesti johtavat alkoholin myynnin lisääntymiseen ja sen myötä alkoholin käytön ja alkoholihaittojen kasvamiseen. Lisäksi, kuten luonnoksessakin on todettu (s. 14) alkoholijuomien luvanvaraisen vähittäismyyntin muutokset eivät edistä alkoholinkäytön siirtämistä pois kotioiloista, vaan pikemmin lisäävät käyttöä ja käyttötilanteita kodeissa. Keskusliitto haluaa korostaa, että tämä tarkoittaa paitsi lastensuojelun tarpeen ja kustannusten nousua, se myös lisää ja syventää lasten hätää ja turvattomuutta paikassa, jonka pitäisi olla heille turvallisissa. Lapsuudella on merkittäviä vaikutuksia siihen, millaiseksi henkilön elämänpolku muodostuu ja millaisia ratkaisuja hän tulee elämässään tekemään.

Joulun lähestyessä Lastensuojelun Keskusliitto lopettaa lausuntonsa lainaukseen keskusliiton sivuilla julkaistusta blogitekstistä (Lasinen lapsuus vaikuttaa vanhemmuuteen, 11.12.2019):

”Rahasta oli perheessämme usein puutetta ja muistan, miten pelkäsin, että emme saa kunnon jouluruokaa tai sisarukset eivät saa lahjoja. Samalla myös pelkäsin, mitä aattoilta tuo tullessaan. Toisinaan se toi poliisit kyläilemään, toisinaan jouduin laittamaan pienet sisarukseni nukkumaan vanhempieni nukahdettua alkoholin voimalla.”

Lindqvist Jonna
Lastensuojelun Keskusliitto